

OTROŠKE IGRE V STARI KROPI

V času pred opustitvijo ročnega kovanja v vigenjcih so bili otroci v Kropi zaradi celodnevne zaposlenosti staršev prepuščeni sami sebi. Del dneva so prebili v šoli, marsikdaj pa so že deset do dvanajstletni pomagali staršem pri delu. V prostem času so si izmišljali najrazličnejše zabave — pozimi drsanje in sankanje, poleti takanje obročev in hojo s hoduljami, kopanje v mrzlih „tonfih“ ter pečenje koruze in rib. V toplejših mesecih so plezali po drevesih, lovili ptice na limanice, drezali v gnezda čmrljev, med prvo svetovno vojno in kmalu po njej pa so se posebno radi igrali vojake z lesenimi puškami in sabljami. Čas so si krajšali tudi z različnimi igrami, ki se jih je v kroparskem izročilu ohranilo še razmeroma veliko. Danes v Kropi te stare igre izginjajo v pozabo. Vzrok za to je predvsem veliko večji vpliv okolice (radio, TV, potovanja) in vzgoje v vrtcu in šoli. Poleg iger izginjajo tudi domače pesmi, pripovedi in značilno kroparsko narečje. Po prvi svetovni vojni je igre zlasti pri starejši mladini začel nadomeščati šport (smučanje, atletika, odbojka, orodna telovadba).

Igre bi v glavnem lahko razvrstili v šest skupin: lovilne, skrivalne, ugibalne, spretnostne, rajalne in šaljive. Glavni prostor za igranje je bil na „placu“, na velikonočni ponedeljek pa tudi na travniku „Za dolgo njivo“ blizu Kroke. Igre so otroci spreminjali po lastni iznajdljivosti, včasih pa tudi pod tujim vplivom. Zato je bilo v Kropi po več variant istih iger. Tu so naštele le tiste variante, ki naj bi bile po pripovedovanju starejših najbolj udomačene. Izpustil sem igre, ki so bile v navadi le ob določenih praznikih in jih ob drugih dnevih niso igrali (npr. takanje in sekanje pirhov). Preštevanje je prav tako posebno poglavje, ki še čaka na obdelavo. Omenim naj le, da so določevali igralce tudi tako, da so metali razpolovljeno paličico v zrak in pazili, ali je padla na ravno ali zaokroženo stran. Za nekatere igre sem izvedel le ime, ne pa tudi način igranja. Take igre so: „Nebeškance“, „Jinc janc“, „Cesarja pa kaprola“, „Pod ta novmo cesarjem gor pa dol“ in „Fižolčkanje“ (ki pa je verjetno identično s „Frcanjem“). Zaradi posebne povezanosti Kroke z železniki omenjam za primerjavo ob kroparskih tudi nekatere železnikarske igre, kakor jih je zapisal Levičnik v „Šolskem prijatelju“ leta 1854.

Na koncu bi se rad zahvalil za sodelovanje upravniku muzeja v Kropi Justinu Ažmanu in vsem drugim, ki so mi pomagali pri zbiranju gradiva. Podatke so mi posredovali:

- Alojz Pesjak (roj. 1894) za igre št. 11, 14, 38
 Danijel Šolar (roj. 1898) št. 6, 13, 20, 21, 28, 37
 Franc Hafner (roj. 1899) št. 39
 Stanko Šmitek (roj. 1906) št. 7, 22, 23, 29, 30, 36
 Franc Kržišnik (roj. 1908) št. 2, 12, 19, 25
 Justin Ažman (roj. 1910) št. 1, 5, 8, 9, 16, 17, 18, 24, 26, 32, 39, 40
 Polona Resman (roj. 1912) št. 3, 4, 10, 15, 31
 Joža Gašperšič (roj. 1896) zapisal igre št. 27, 33, 34
 Simon Zupan — zapisal igro št. 35
 Drugi, ki jih tu posebej ne naštevam, so mi potrdili navedbe prej omenjenih.

I. LOVILNE IGRE

1. SLÉPE MIŠ

je bila fantovska igra. Začeli so jo tako, da so enemu izmed družbe zavezali oči in ga postavili za „slepo miš“. Nato so se razkropili po vsem za igro določenem prostoru, on pa jih je moral loviti. Ker ni mogel nikogar videti, se je lahko ravnal le po glasovih. Brž ko se je dotaknil katerega od bežečih soigralcev, si je smel sneti prevezo z oči. „Slepa miš“ je potem postal tisti, ki je bil ujet in igra se je ponovila.

2. JELÉNA SPÚŠAT

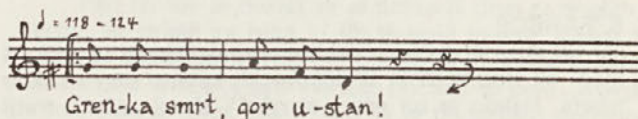
Približno dvajset fantov se je postavilo v krog in se prijel za roke. Znotraj kroga je bil „jelen“, navadno kak dober tekač. Ta se je zaletaval v krog in ga skušal predreti. Ko mu je to na najšibkejšem mestu uspelo, so se vsi zapodili za njim in ga lovili; kdor ga je ujel, je postal namesto njega „jelen“.

3. LISÍCA:

„Lisico“ so se igrali fantje in dekleta. Enega so določili za „lisico“ in se postavili okrog njega v varni razdalji. Potem so začeli poskakovati in peti: „L'sica, l'sica pojdi ven!“ na isto melodijo kot pri igri „Smrt, smrt gor ustan“. „Lisica“ je tekala okrog za njimi in jih lovila.

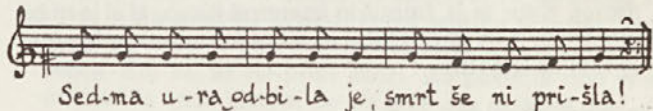
4. SMRT, SMRT, GÔR USTÁN:

Pri tej igri je eden od igralcev čepel ali ležal na tleh, drugi pa so stali v krogu okrog njega in peli: „Smrt, smrt, gôr ustán!“ ali pa

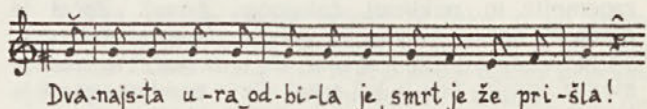

in nadaljevali:

„Prva ura odbila je, smrt še ni prišla.
 Druga ura ... tretja ura ...“

Nazadnje pa:

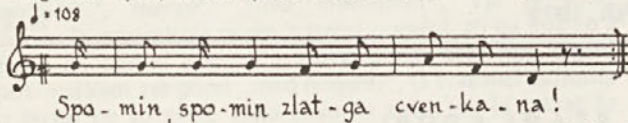

Čepeči igralec je skočil pokonci in jih začel loviti.

II. SKRIVALNE IGRE

5. SPOMIN ZLÁTGA CVÈNKANA:

Otroci so sedeli v eni ali več vrstah, navadno na kakih stopnicah, deskah ali hloidi. Roke z iztegnjenimi prsti so sklenili predse kot pri molitvi. Eden od njih je med dlanmi držal kak droban predmet — fižol, kamenček, vžigalico ipd., hodil pred sedečimi sem in tja in pel:

Pri tem se je dotikal sklenjenih rok in enemu od igralcev skrivaj spustil med dlani skriti predmet. Potem je moral nekdo, ki so ga za to posebej določili, uganiti, pri kom se zdaj predmet skriva. Če je uganil pravega, je smel sesti med soigralce in je oni šel skrivat, če pa ni pogodil, je moral v naslednji igri skrivati predmet sam.

6. ŠELMOV PA ŽANDARJOV:

so igrali večinoma dečki. Enega ali dva so določili za „žandarja“, drugi pa so bili „šelmi“ (= tatovi). „Žandarja“ sta se najprej nekoliko oddaljila, da so se „šelmi“ lahko poskrili. Ko so bili vsi skriti, sta „žandarja“ na določen znak začela iskati. Kogar sta prvega potegnili iz skrivališča, je postal „žandar“ v naslednji igri. Podobno igro z imenom „Marajon“ so poznali sredi 19. stol. tudi v Železnikih.

7. POFOČKANE

je podobna, vendar mlajša igra, ki jo še danes igrajo kroparski otroci, večinoma dečki. Najprej določijo tistega, ki bo moral iskati skrivače. Ko ga s preštevanjem izberejo, se obrne proti kakemu zidu, si zakrije oči in začne glasno šteti do 20, 30, ..., pač po dogovoru. Ko odšteje do konca, začne iskati soigralce, ki so se bili medtem poskrili. Brž ko odkrije prvega, hitro steče proti zidu k svojemu mestu, udari z roko ob zid in zakliče: „En, dva, tri l. (ime) — pofočkan sil!“ Soigralcu, ki se takoj požene za njim, pa se včasih posreči, da ga prehiti in se prvi dotakne zidu. V tem primeru mora zaostali iskalec še enkrat mižati, sicer pa miži tisti, ki je bil „pofočkan“.

III. UGIBALNE IGRE

8. FÁRBCE

so se igrali dečki in deklice skupaj. Posedli so po kaki klopi ali stopnicah in se dogovorili, kakšno barvo si kdo izbere. Nekdo je bil npr. „ta rdeč“, drugi „plav“, tretji „zelen“ itd. Potem je eden stopil pred vrsto in dejal: „En kapcinarček je kapco zgubu, kdor jo najde, naj jo da nazaj!“ Potem je pokazal na enega od sedečih in ga vprašal: „A s ti?“ Vprašani je hitro odgovoril: „Jaz ne, ta rdeč!“ „rdeč!“ prav tako hitro: „Jaz ne, ta plav!“ in tako naprej. Kdor se je zmotil in imenoval barvo, ki si je ni bil nihče izbral, je igro izgubil in šel za izpraševalca. Igrali so se tudi na izločitev.

9. GRÁVŽANA:

Otroci (dečki in deklice) so posedli v vrsto, nato pa poslali enega nekoliko vstran, da so se domenili, kaj se jim na njem „gravža“ (= gnusi). Nekdo si je moral vse to zapomniti in poklicati čakajočo „žrtev“. Začel je naštevati npr.: „Enemu se gravža, da imaš kriv nos, drugemu, da smrdiš, tretjemu, da si škilast,“ in žrtev je morala uganiti, kdo je kaj rekel. Če je pravilno uganil, je bil rešen in oni je postal „žrtev“. Igra je bila vedno zelo zabavna, čeprav se je včasih zaradi prehudih „kritik“ končala z zamero ali celo s pretepom.

10. RÍHTARJA BÍT:

Tudi to igro so igrali dečki in deklice. Eden od njih se je sklonil naprej in zamižal, drugi pa so se postavili za njegov hrbet in ga udarjali po zadnji plati. „Rihtar“ je moral vsakokrat uganiti, kdo ga je udaril. Če se je zmotil, je moral počakati na naslednji udarec. To se je ponavljalo toliko časa, dokler ni uganil pravega in ga s tem napravil za „rihtarja“.

IV. SPRETNOSTNE IGRE

11. CÍRKL BÍT:

Za igro se je zbralo kakih šest fantov. Po trije so se postavili v dve nasproti si stoječi vrsti, za 3–4 m vsaksebi. Nato je eden od igralcev iz prve vrste vzel „cirkli“ (10–15 cm dolg lesen količek), ga vrgel nad glavo v zrak in ga udaril z lesenim loparjem ali z drugim lesenim količkom, tako da je odletel proti igralcem v drugi vrsti. Ti so poskušali količek ujeti, ko je bil še v zraku. Če se je komu to posrečilo, sta z onim, ki je „cirkli“ bil, zamenjala vlogi, če pa je količek padel na tla, so ga morali igralci v drugi vrsti znova loviti.

12. LÔŠKANCA:

Lôškanca je bila igra z „méčami“ (žogami iz cunj). Fantje so se postavili ob črti, ki so jo zarisali na tla, in so s te črte kotalili po tleh „méče“ (kot pri balinanju) proti ploščati, navpično postavljeni skali. Kdor je „méčo“ najbolj približal skali, je postal zmagovalec.

13. ÁPREPRIS KLÁJNENIS

je bila podobna igra, le da so kotalili „méče“ k približno 25 cm dolgi in 10 cm široki deščici, ki je stala pokonci, prislonejena na kamen. Zmagal je tisti, ki je deščico največkrat podrl. To je bila igra že bolj odraslih fantov.

14. FÚCANE:

V določeni razdalji od kamna, velikega kot pest, so igralci zarisali na tla črto. Z nje so po vrsti metali proti kamnu kovance. Tisti, ki je vrgel najbližje, se je umaknil in so drugi lahko metali toliko časa, dokler ga niso prekosili. Potem se je moral spet vrniti v igro, izstopil pa je oni, ki je bil tokrat najboljši. To se je nadaljevalo dokler ni zmanjkalo kovancev, ali dokler se je izplačalo tvegati. Ko so prenehali, je tisti, čigar kovanec je ležal najbližje kamnu, pobral ves denar v pest, ga potresel in vrgel v zrak. S tal je potem lahko pobral vse tiste kovance, ki so kazali svojo „lepo“ stran, tj. ležali s podobo navzgor. Zato so takemu metanju rekli „lepe metat“. Kar je ostalo nepobranega denarja, ga je metal drugi najbližji in spet pobral „lepe“. Tako je šlo po vrsti, dokler je bilo kaj denarja za metanje „lepih“. Potem se je igra začela znova, spet s približevanjem h kamnu.

15. FÁRCANE:

To igro so igrali dečki, pa tudi deklice. Vsak igralec je prinesel s seboj „kúglce“ (frnikole). Najprej so s peto cokle naredili v tla jamico, nato pa kake 3 m vstran potegnili črto. S te črte je vsak igralec metal svojo frnikolo proti jamici. Kdor je jamico zadel, je lahko kroglico vzel. Pri prvem poskusu se je to posrečilo le malo komu. Zato so tiste kroglice, ki so ležale v bližini, frcali drug za drugim proti jamici. Začeli so navadno z najbližjo, ker je bil pri tej zadetek najbolj verjeten. Tisti, ki je spravil frnikolo v jamico, jo je spet lahko vzel. Igra se je nadaljevala, dokler kroglic ni zmanjkalo. Kroglice so bile lončene ali steklene, včasih so namesto njih rabili kar fižol. Navadno so jih hranili v vrečicah iz blaga, ki so se dale na robu zadržniti z vrvico.

16. TAKÁNE

je druga igra s frnikolami. Pri tej so igralci drug za drugim valili kroglice z manjšega kamna po položnem bregu proti ravnini. Če je igralec s svojo kroglico zadel drugo, ki je bila na ravnini, je svojo lahko vzel in pustil namesto nje zadeto; če je zadel dve hkrati, je lahko vzel svojo in še eno tujo, tretjo pa zopet pustil na ravnini. Tu je torej šlo za spretnost v pomerjanju in najboljši igralec je svojim tovarišem lahko pobral večino kroglic. Igra je podobna velikonočnemu takanju pirhov, ki so ga v Kropi prav tako poznali.

17. KÚGLCE ZBÍJAT:

Pri tej igri je igralec stopil tik poleg jamice, kjer je bil kup kroglic, in z vso silo vrgel svojo frnikolo noter, da je zbil ven čimveč kroglic. Tiste, ki jih je zbil iz jamice, je lahko pobral.

18. NA NOS

sta navadno igrala le dva: prvi je položil kroglico na tla, drugi, stoječ tik ob njej, pa jo je moral zadeti. To je storil tako, da je svojo kroglico približal nosu (na ta način je mogel dobro pomeriti) in jo spustil, da je padla na tla. Če je zadel na tleh postavljeno kroglico, je smel vzeti obe.

19. KOZÓ ZBÍJAT

je bila fantovska igra. Na tla so narisali črto in v oddaljenosti 10–15 metrov postavili „kozo“ tj. palico na treh nogah (obrezano vejo). Potem so igralci zapovrstjo jemali klafrsko okroglo poleno in ga lučali proti „kozi“, da bi jo zadeli. Pravilo je bilo: „Zadeta koza pade!“ Komur je to prvmu uspelo, je bil zmagovalec.

20. PÁRNGO BÍT

je igralo poljubno število otrok, dečkov in deklic mešano ali posebej eni proti drugim. Igrišče je bilo razdeljeno na dve polji. Na meji med obema poljema je bil ob strani „cilj“. Igralec je vzel „méčo“ (žogo iz čunja), jo vrgel v zrak in udaril z dlanjo, da je odletela proti sredini. Ko je žoga še letela po zraku, je že stekel proti „cilju“. Eden od igralcev v sosednjem polju je moral žogo ujeti in z njo zadeti tistega, ki je tekel v „cilj“. Kadar je žogo nerodno ujel, ali jo celo pobiral s tal, mu je seveda oni med tem že pobegnil v „cilj“, kjer zadetek ni več veljal. Če pa je žogo dobro ujel in se mu je zadetek posrečil še o pravem času, je zadeti „zapadel“ in bil izločen iz igre. „Zapadel“ je tudi tisti, kdor je sicer žogo vrgel, pa ni tekel v „cilj“. Tisti, ki so „zapadli“, so se postavili na rob polja svojih nasprotnikov in lovili žoge, ki so uhajale iz polja. Žogo so potem lahko vrgli igralcem svoje skupine, ali pa so z njo skušali zadeti svoje nasprotnike. Izgubila je tista stran, kjer so bili najprej vsi izločeni. Tako je bila igra precej podobna sodobni „Med dvema ognjema“.

21. V KLOBUK:

Fantje so položili na tla svoje klobuke in kape z odprtino navzgor. Potem so se oddaljili in eden od njih je z določene razdalje skušal vreči „mečo“ ali kaj podobnega v enega teh pokrival. V čigar klobuk je „meča“ padla, je moral hitro steči, jo vzeti iz klobuka in zadeti enega od bežečih soigralcev, ki so se na vzklik „Stoj!“ ustavili. Igra je zaradi tega zahtevala mnogo gibčnosti in natančnosti pri metanju.

22. Enaka je bila igra „NÁRODOV“, le da je vsak igralec imel še ime kakega naroda npr. Nemec, Francoz, Rus ipd. Kdor je velikokrat izgubil (s tem, da ni nikogar zadel), je moral iti skozi „špičji rog“, to je skozi špalir igralcev, da so ga enkrat ali večkrat udarili po plečih s svojimi suknjiči, ki so jih držali v rokah.

23. Podobna je bila še tretja igra, za katero pa nisem izvedel imena. V tej igri je vsak igralec položil na tla kakšen svoj predmet – suknjič, klobuk ipd. Pod enega od njih je nekdo skril „méčo“, tako da drugi igralci niso vedeli kam. Potem so se vsi postavili toliko vstran, da so imeli enako daleč do razpostavljenih predmetov. Tisti, ki je skril žogo, je klical imena posameznih predmetov in lastnik izklicanega predmeta je moral steči ter pogledati podenj. Če je tam našel žogo, je z njo skušal zadeti bežeče soigralce, če pa žoge ni našel, se je igra nadaljevala.

24. PETELINJI BOJ

je bila ena redkih borilnih iger, ki je poleg moči zahtevala tudi precej spretnosti. Igrali so jo navadno fantje. Po dva igralca s prekrizanimi rokami sta poskakovala po eni nogi in se zaletavala drug v drugega. Šlo je za to, kdo bo prvi spravil nasprotnika iz ravnotežja, da bi moral stopiti na tla še z drugo nogo.

25. POD RUŠO

Tudi to igro so igrali le fantje. Odtргali so kos ruše in jo položili nazaj tako, da je bila spodnja stran zgoraj. Pod rušo so položili dve paličici, prekrizani v obliki križa. Nato so igralci metali zapovrstjo nož v rušo. Vsak je prijel pipec za ročaj, ga vrgel, da se je zasadil v rušo, potem pa ga je prijel tik ob tleh s palcem in kazalcem za klino in ga izruval. Komur se je nož globlje zasadil v rušo, ta je pri igri zmagal. Kadar so igrali starejši fantje, so imeli za najboljše tudi nagrade.

26. POŠTALÉNC POGANÉTA STÓJ:

Na igrišče so v krogu postavili večje kamne in vsak igralec se je postavil poleg svojega, eden, ki kamna ni imel, pa se je postavil v sredo kroga. V roki je imel v vozle zavezan robec. Vrgel ga je v zrak in zaklical: „Poštalénc poganéta stoj!“ Na ta znak je moral on sam, pa tudi vsi drugi igralci, čim hitreje skočiti in se postaviti poleg kakega drugega kamna v krogu. Tisti, ki zaradi počasnosti ni pravočasno dosegel kamna, je moral pobrati robec in iti od igralca do igralca, da ga je vsak enkrat udaril z robcem po dlani.

V. RAJALNE IGRE

27. KÓVTAR ŠÍVAT:

Pari fantov in deklet so se postavili drug za drugim v vrsto, se prijel za roke in jih dvignili kvišku. Skozi ta „špalir“ je potem šel vsak par posebej, začeni od zadaj in se na čelu spet postavil v vrsto. Pri tem so peli: „Kovtar šivat, kovtar šivat, flæk!“ To se je ponavljalo poljubno dolgo.

28. DRÉTO ŠÍVAT

je bil podobna igra kot „kovtar šivat“. Dva igralca (najpogosteje fant in dekle) sta stopila vstric, se prijala za roke in jih dvignila kvišku. Drugi so šli v sklenjeni vrsti drug za drugim pod njunimi rokami. Držali so se za robce. Brž ko so vsi prišli skozi, sta povsila roki in se priključila vrsti, spredaj pa sta prva dva dvignila roki, da se je igra ponovila. Tako so lahko prišli od enega konca Kroke do drugega.

29. TRĐEN MOST:

Dva igralca sta se prijala za roke in jih visoko dvignila. Drugi so se postavili v vrsto in prišli drug drugega za pas. Prvi v vrsti se je približal obema igralcema in vprašal: „A j'kej trđen most?“ Onadva sta mu odgovorila: „Kukar kamen kost.“ Potem je prvi spet vprašal: „A gre žihr moja vojska skoz?“ Igralca sta pritrdila in dodala: „Samo ta zadanga pa za lon!“ Zatem

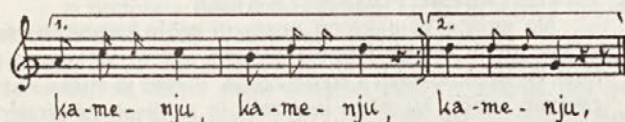
se je vsa vrsta pognala skozi „most“. Zadnjega sta igralca pri „mostu“ ujela, tako da sta spustila roke in mu zaprla pot. Vprašala sta ga, kaj si izbere: npr. srp ali kladivo (že prej sta se domenila, čigav bo „srp“ in čigavo „kladivo“). Ko je odgovoril, je stopil enemu ali drugemu igralcu za hrbet, odvisno od tega, koga si je izbral. Vrsta je šla še tolikokrat skozi most, dokler niso bili vsi igralci razdeljeni. Potem sta se prva dva pri „mostu“ trdneje prijel za roke in vrsti sta vlekli vsaka na svojo stran. V Železnikih so to igro z bolj popolnim besedilom poznali pod imenom „Jéra trúma“.

30. KÁČO VÍT:

Fantje in dekleta so se prijeli za roke. Sprednji je stekel naprej in povlekel vso „kačo“ za sabo. Navadno je pri teku delal vijuge in vrsta jo je ubirala za njim po isti poti. V Železnikih so poznali podobno igro pod imenom „Órla“. Tam je sprednji v vrsti skušal ujeti zadnjega, ta pa se mu je umikal. Ko je prvi polovil vse igralce, so se ti postavili v dve vrsti in vlekli kot pri „trdnem mostu“.

31. MARIČKA ZDI NA KÁMENJU:

To igro so igrale le deklice. Ena od njih je bila „Marička“ in je čepela na tleh, druge pa so se postavile v krog, se prijele za roke in zaplesale okrog nje, pojoč:

1. „Marička zdi na kamenju, kamenju, kamenju,
Marička zdi na kamenju, kamenju.“
2. „Marička češe zlate lase...“
3. „Marička začne jokati...“
4. „Potem pa pride Korl brat...“
5. „Marička zakaj jokaš ti?“
in Marička je odgovorila:
„Zato, k' bom mogla kmal' umreti!“
S tem je bila igra končana.

VI. ŠALJIVE IGRE

32. MESÓ VÁGAT

je bila igra, ki so jo igrali manjši otroci med sabo, ali pa tudi odrasli z otroki. Število igralcev je bilo omejeno: najmanj dva in največ štirje. Prvi je iztegnil roko, obrnjeno z dlanjo navzdol. Drugi je s palcem in kazalcem prijel kožo na hrbtu njegove roke. Tretji je na isti način prijel roko drugega, prvi še z drugo roko tretjega itd., dokler ni nastala navpična veriga rok. Roke so po taktu zibali navzgor in navzdol in peli:

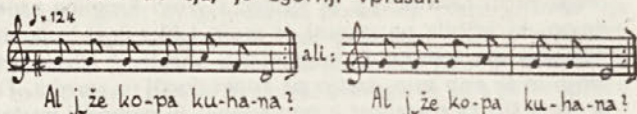

33. BARÍGLCE KÚGLCE:

V toplih poletnih in jesenskih dnevih so otroci odšli na kak breg, porastel s travo ter se kotalili in prevračali po bregu navzdol. Temu so rekli „baríglce kúglce“.

34. KOPÓ KÚHAT:

Pet ali šest dečkov se je vleglo na trebuh drug na drugega, kakor da so polena v kopi. Medtem ko so se zibali sem in tja, je zgornji vprašal:

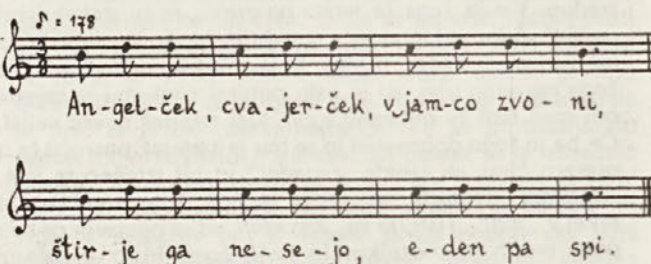
Spodnji je odgovoril „Žel“ ali „Še nel“, odvisno od tega, če je še mogel nositi naloženo težo ali ne več. Na odgovor „Še nel“ je skušal še kdo splezati na „kopo“, v nasprotnem primeru pa so „kopo strgali in zmetali“ tako, da so se zvalili po tleh.

35. ČÉMBƏL BÍT:

To igro je v Kropi zapisal že pred dobrimi sto leti Simon Zupan, član Poznikovega zbirateljskega društva. Igrali so jo dečki. Šest do deset se jih je zbralo na trati ali na kakem drugem mehkelem kraju. Vrezali so si palico, jo zasadili v zemljo ter nanjo čisto rahlo nataknili klobuk. Nato so po vrsti skakali čez palico. Kdor je prvi zbil klobuk na tla, se je moral zlekniti na vse štiri po tleh. Imenovali so ga „prva blazina“. Tisti, ki je drugi zbil klobuk, je postal „druga blazina“ in je legel poleg prvega. Tretji, ki je podrl, je postal „bet“, četrti pa „čembəl“. „Bet“ je pokleknil na obe vstrijči ležeči „blazini“, „čembəl“ pa sta prijela najmočnejša dva izmed družbe za roke in noge, ga zazibala in udarila z njim „beta“ tako, da se je prevrnil z blazin. Pri tem je bilo veliko smeha in veselja. Igro so ponavljali poljubno dolgo.

36. ÁNGELČEK CVÁJARČEK:

Pri tej igri so bili potrebni najmanj trije igralci: Dva sta prijela tretjega za roke in noge in ga dvignila v zrak. Oponašala sta zvonove, pojoč: „Angelček, cvajarček, finfarček, zeksarček...“ in zibala tovariša po taktu sem in tja. Na koncu sta ga vrgla v loku na tla (kot v jamo). Na isto melodijo so peli tudi:

37. ZVÉZDE ŠTÉT

so igrali otroci in odrasli, vsak posebej. Igro so si lahko privoščili le s takim, ki je še ni poznal. Pregovorili so ga, da se je postavil na vse štiri na tla. Potem je nekdo slekel suknjič in mu ga razgrnil čez glavo tako, da se je skozi rokav videlo nebo. Žrtev, ki so ji obljubili, da bo videla zvezde, je seveda napeto gledala navzgor, takrat pa ji je v obraz pljusnil curek vode, ki so jo hudomušneži vili skozi rokav suknjiča.

38. SLÉPGA JÁGRA

so prav tako ločeno igrali odrasli in otroci. Eden od igralcev je pokleknil na tla na vse štiri. Drugi — z zavezanimi očmi — mu je sedel okobal na hrbet. Potem je vzel palico in poganjal „konja“ sem in tja. Ker je imel zavezane oči, so si gledalci lahko z njim privoščili razne šale, npr. da so mu palico namazali s sajami itd.

39. NAMÁZANC:

Leta 1912 je nekdo prinesel to igro iz Železnikov in kmalu nato se je udomačila v Kropi. Za igro sta bila potrebna le dva igralca: prvi je delal razne gibe, drugi pa ga je moral posnemati. Ob koncu igre je vzel prvi v roke čist porcelanast krožnik, drugemu pa so podtaknili takega, ki je imel dno namazano s sajami. Nato je prvi potegnil s prstom po dnu krožnika in začel risati po obrazu razne vijuge. Drugi ga je seveda posnemal in si tako v veselje prisotnih namazal obraz s sajami.

40. JA, NE, BEL, ČRN

je bil šaljiv besedni dvoboj. Igralci so sedeli na stopnicah ali klopih, eden od njih pa je stal pred njimi in jih spraševal. Vprašani je lahko odgovoril karkoli, razen besed „ja, ne, bel, črn“. Izpraševalec pa je hotel doseči prav to npr. z vprašanji kot „Kakšen je sneg? Kako ti je ime?“ itd. Če je vprašani odgovoril, da je sneg bel, je izpadel iz igre, ker je izustil prepovedano besedo. Tudi če je dejal, da mu je ime Janez ali Tone je izpadel, ker sta v teh imenih besedi „ja“ in „ne“. Zmagal je tisti, ki je ostal v igri do konca.

Zmago Šmitek

ETNOGRAFSKO DELO NA KOČEVSKEM

Del slovenske zemlje, ki ga imenujemo Kočevska, je po etnografiji, kulturi in gospodarstvu v preteklosti še neraziskano območje, na katerem bi našel etnograf veliko zanimivega tudi danes, čeprav je res, da so bile vasi na Kočevskem v zadnji vojni do 70 % porušene in požgane in je šlo veliko predmetov v izgubo.

Na Kočevskem je še nekaj starejših ljudi, ki vedo pripovedovati o življenju v letih pred prvo in drugo svetovno vojno ter poznajo orodja, ki so služila ljudem tega območja, pa jih danes ni skoro več dobiti, ker so uničena.

Pokrajinski muzej Kočevje je leta 1953 začel priložnostno zbirati etnografske predmete in do leta 1972 zbral naslednje: Statve za tkanje platna, majhno kmečko skrinjo, kolovrat, ahle, stope, cokle, putrihe, banko, zibelko, nečke, primež, plug, jarem, napravo za pletenje vrvi iz ličja, čresnik zajca za sezuvanje škornjev, vreteno, obešalnik, stole, omare, uro v omari, grablje, vile, okrasne omarice s podobami in še nekaj lesenih predmetov.

Razen tega ima muzej v svojih zbirkah še žrnjlo, kamnite in kovinske možnarje, sablje, več kuhinjskih predmetov, rudarske svetilke, več keramičnih izdelkov, slike na steklu, nekoliko fotografij narodne noše, pisalni stroj z ročico, železno blagajno, star tiskarski stroj, nekoliko steklenih in bakrenih okraskov, več starih lovske pušk, miniaturnih maket „štantov“ za lovce, krmilnice za divjad, lovske trofeje, več prepariranih živali, polžjih skrinjic in drugo. Žal muzej v vseh letih svojega obstoja ni mogel zbrati še več, ker nima dovolj denarja in strokovnih delavcev.

Na Kočevskem je bila v času od 1492. do 1785. leta močno razvita domača suhorobarska obrt kakor v Ribniški dolini. Ko pa so si v letu 1785. Kočevjarji izposlovali dovoljenje, da smejo trgovati s kupivnim blagom, to je z južnim sadjem in slaščicami, so začeli domačo obrt opuščati in se posvetili krošnjarstvu. Svoje blago so prodajali po trgih in mestih vseh dežel stare Avstrije ves čas do druge svetovne vojne. S krošnjarstvom so se bavili razen Kočevjarjev tudi Kostelci, vendar muzej o tej dejavnosti doslej še nima nič zbranega.

Nekateri Kočevjarji so bili izdelovalci skodel, oglarji in lesni delavci, nekaj pa se jih je preživljalo s sekanjem leskovih palic, ki so jih skoro do druge svetovne vojne vozili vsak ponedeljek v Ribnico. Ribničanje so jih kupovali za izdelovanje rešet in ret. Leskove palice iz ribniške Male in Velike gore niso bile tako dobre kakor kočevske. Zato so imeli Kočevjarji v Ribničanih ves čas do druge svetovne vojne svoje odjemalce, da je trgovina kar lepo uspevala. Tudi ta dejavnost ljudi kočevsko-ribniškega območja je v strokovni literaturi zelo malo znana.

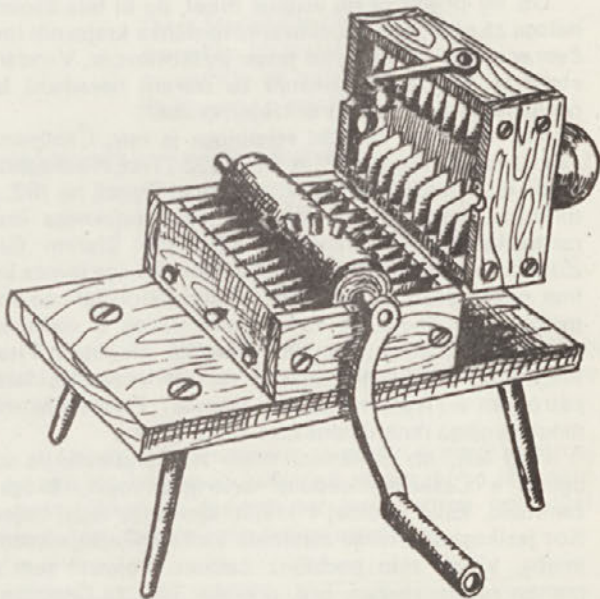
Na območju Osilnice, ki leži ob sotočju Čabranke in Kolpe, so v preteklosti živeli še tretje vrste krošnjarji, ki

so se bavili z brušenjem nožev, sekir, plenkač in žag ter hkrati popravljali tudi ure po Sloveniji, Hrvaški in Madžarski.

Ob tem prav tako do sedaj, še ni nič zbranega, niti predmetov niti podatkov. Še največ je napisal Ivan Simonič v „Kočevskem zborniku“, 1939 in v zborniku „500 let mesta Kočevje“, 1971.

Pokrajinski muzej v Kočevju se zaveda, da je njegovo območje etnografsko zelo zanimivo in bi ga bilo treba tudi s tega vidika temeljito raziskati. Ker sam ne more opraviti vsega dela, bi mu bila dobrodošla pomoč tako Slov. etnografskega društva kakor Slov. etnografskega muzeja.

Peter Šobar, Kočevje

Lesen stroj za rezanje mesa

(Kovaški muzej v Kropi)

Bralci nam pišejo

V zadnji števec Glasnika je na zadnji strani objavljena pesem ljudskega pevca Pestotnika, ki pripoveduje, kako so v Kamni gorici pobili psa za volka. Kot selški vojak vem že od otroških let, da se je to zgodilo v vasi Ševlje pri Bukovščici. Tam je imel župnik velikega psa in so mu ga vaščani pobili, misleč da je volk. Šolarji smo otrokom iz Ševlje nagajali, da so „ševljski volkovi“. Ta dogodek je uporabil ljudski pesnik Pestotnik in zložil šaljivo pesem. Zapel jo je nekoč v ljubljanskem radiu, v prvih letih njegovega obstoja. Leta 1935, ko sem se vozil z avtobusom v Selca, je bil tudi Pestotnik notri. Imel je posebno frizuro z veliko kito, ki mu je visela po hrbtu in je pel neko pesem. Kolikor je meni znano, je bil domav v Zgornji Luži pod Sv. Lenartom. Svetoval bi, da bi tam poizvedeli za njegove pesmi. Morda bodo njegovi domači še kaj vedeli o tem.

Franc Pfajfar, župnik v p.
Trata p. Cerkljah na Gor.

Na 8. str. prve letošnje številke Glasnika je objavljen kratek prispevek L. Breclove o ščinkavcu kot napovedovalcu vremena.

V tem poročilu pa se napačno navaja krajevno ime „v Svetinah“.

Pravilna uradna oblika je *Svetina*, na *Svetini*, čeprav pravijo domačini svojemu kraju le *Svetje*, v *Svetju*.

Na to nedoslednost med govorom domačinov in uradno rabo opozarja pisec kronike osnovne šole na Svetini iz leta 1876, ki omenja, da je oblika *Svetina* uradno popačena. Kako in zakaj je do tega prišlo, ne vemo.

Ob tej priliki se mi vsiljuje misel, da bi bila zanimiva naloga za etnografe raziskovanje nastanka krajevnih imen, čeprav spada to bolj med posle jezikoslovcev. Vendar bo etnograf morda pri stikanju za starimi navadami lažje razvozlati tudi kako čudno krajevno ime.

Tak trd oreh za naše etimologe je npr. *Čepovan*. V „Jadranskem almanahu“ iz leta 1923 (Trst, Naša založba, uredil dr. Alojzij Res) objavlja dr. Ivan Pregelj na 192. str. spomine, kako sta o pomenu tega krajevnega imena razpravljala s čepovanskim župnikom Blažem Grčo. Župnik je trdil, da je to ime staroslovanskega izvora in da ima neko zvezo z vodo. Res je tam dovolj tekoče vode, medtem ko imajo po vaseh daleč okrog le vodnjake s strešnico (Lokovec, Lokve, Banjška planota). Pisatelj Pregelj pa je bil bolj pristaš razlage v zvezi s farnim patronom sv. Ivanom: „caput Joannis“. Prepričljivo nista mogla svojega mnenja dokazati ne ta ne oni.

Pred leti, ob 50-letnici bojev na Banjšicah, pa se je oglasil s Češkega nekdanji avstrijski vojak, ki ga je zanimalo, kako je sedaj v krajih, kjer se je tedaj bojeval. Kot jezikoslovec so ga zanimala tudi tamkajšnja ledinska imena, ki so zelo podobna češkim. Pojasnil sem mu pomen raznih slemen, brd, prevalov itd., za Čepovan pa sem pripomnil, da je to ime tudi za naše etimologe nerazumljivo. In kaj mi je odgovoril: „Za nas Čehe je bilo to ime popolnoma domače. Ko smo prvič slišali za Čepovan, smo mislili, da je to morda kaka češka vas, ker smo na take kraje naleteli nepričakovano npr. okrog Daruvarja, kjer žive Čehi. Čepovati je namreč češka beseda in jo najdemo napisano v vsaki gostilni: ‚Zde se čepuje plzenske pivo‘. Čepovati = točiti, čepovane pivo

= točeno pivo, pivo iz soda, pivo ‚od čepa‘. Čepovan je torej kraj, kjer se čepuje = toči tekoča voda. Čehi so za ta kraj uporabljali češko obliko *Čepovany*, podobno kot Hradčany, Planany, Rokicany.“

S tem je dovolj utemeljeno mnenje župnika Grče in spodbil „caput Joannis“ pisatelja Preglja.

Značilno je morda tudi še to, da se je v Čepovanu ohranilo ime *čepa* za približno pollitrsko glinasto trebušnato posodo za zajemanje vode ali za hrano, to je za jedi, ki so jih jedli vsak zase, ne iz skupne skleda. Tako nam ime stare posode tudi pojasnjuje pomen krajevnega imena.

Franc Mlekuž, Ljubljana

N. Kuret omenja v IV. knjigi „Prazničnega leta Slovencev“ ob sv. Antonu (str. 331) in ob sv. Neži (str. 335), da so nekoč moža željna dekleta butala v posebne skale ali drevesa. Na koncu pristavlja, da butanje z glavo zasluži zanimanje raziskovalcev.

Tudi jaz sem tega mnenja, zato vam kot prispevek k temu predmetu sporočam, da se je isto govorilo (in se v šali še govori) ob sv. Antonu Padovanskem (13. jun.) na Zdenski rebri pri Dobropoljah (Dolenjsko). V Dobropoljah so govorili, da Gregorčanke (dekleta iz soseske sv. Gregorja nad Sodražico) prihajajo 13. junija k sv. Antonu na Zdensko reber, ki je zelo znana božja pot s semnji (omenja jo že J. Jurčič). Okoli cerkve rastejo stoletne lipe, ki so danes zaščitene. Dekleta so trkala z glavo ob lipo, da bi dobile moža. Dobila pa ga je samo tista, ki je tako udarila z glavo ob deblo, da se je lipa potresla (da je list padel z drevesa)! (To mi je letos povedala Kristina Šeme, roj. Hočevlar, leta 1921 v Mali vasi 15 pri Dobropoljah, sedaj omožena na Krki 43.)

Isto mi je povedala Marija Šeme, roj. 1885, stanujoča na Krki 43: da so dekleta iz krške doline hodile k sv. Antonu na Zdensko reber v ta namen. Okoli lipe so morale iti bose in trkati z glavo ob delo. Če se je lipa potresla ali listje padlo z drevesa, je dobila ženina.

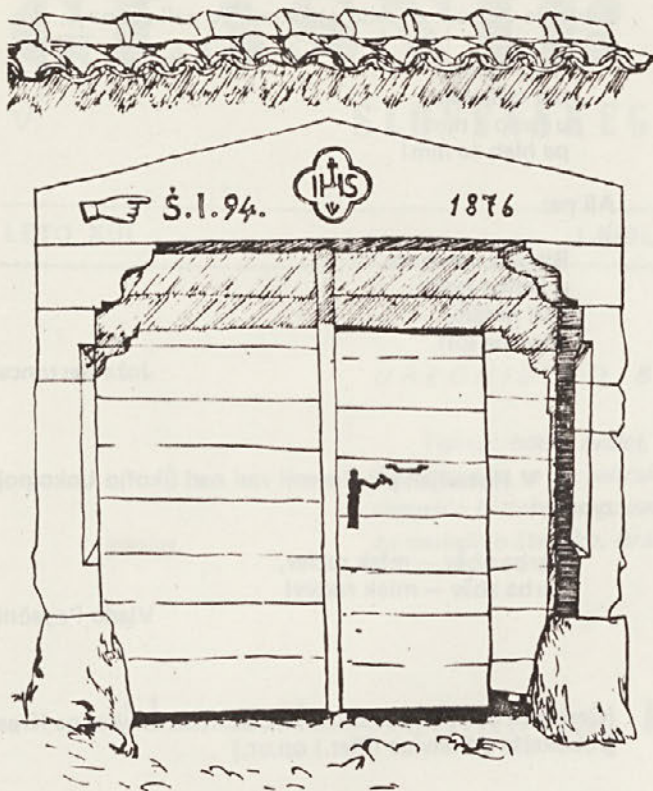
Ko sem o tem poizvedoval na Polici pri Grosupljem, sem prav tako slišal, da je znano, kako so hodila nekoč dekleta za ženina z glavo trkat ob lipe k sv. Antonu na Zdenski rebri. (Povedala Marija Zupančič, roj. 1906, Polica 27)

O sv. Neži pa sem slišal v Boštanju ob Savi, da so govorila dekleta: Sveta Neža, vrzi mi ga (ženina) v vežal!

Dvomim pa, da bi „Babje peči“ v motniški okolici dobile to ime od dekliškega butanja ob skale (str. 331). Blizu Bleda je skala „Bobji zob“ in še kje bi se gotovo našle kakšne „babje“ pečine ali skale, katerih ime verjetno izhaja od drugod. Tudi to bi kazalo preiskati.

Prof. Jože Gregorič

H GORNJEMU: Navedba o motniških „babjih pečeh“ je K r i ž n i k o v a (gl. v mojem „Prazničnem letu“ IV, 504, k str. 331 op. 10)! – O „babi“ in iz nje izvedenih toponimih pa gl. moje predavanje na sestanku „Alpes Orientales“ v Slovenjem Gradcu I. 1967 o Pehtri babi – Sredozimki (Alpes Orientales V. Ljubljana 1969, 209 sl.). – N. Kuret

Pri Kovačevih, Budanje v Vipavski dolini
(Arhiv SEM)

TOLMINSKE ZABAVLJICE

Reči bi morala „tminske“, ker Tolminci pravijo: „Mi smo Tminci, smo iz Tmina doma.“

Stari Tolminci vedo povedati, kako so ljubili šalo, kako hudomušno zabavljivi in dovtipni so bili nekoč. Kmalu so znali odkriti značilno potezo človeka, bodisi dobro ali slabo, rahlo porogljivo ali smešno, ter mu nadeli vzdevek, ki je v mnogih primerih obvisel na njem za vedno. Danes so taki primeri redkejši, toda se še porajajo, ker nekaterih se dražljivost kar drži ter se s tem zabavajo.

Nekoč so se tudi vaščani okoliških vasi, pol za šalo, pol za res, dražili z vzdetimi nagajivimi ali zabavljivimi imeni že starega nastanka. Poljubincem so pravili „palbinska lakota“, kar izvira iz pripovedke, da so Poljubinci nekoč za eno dobro večerjo na gradu, odstopili tolminskemu grofu najlepša polja na Dobravah. Ljubincem so govorili „labinska uš“. Zakaj, ne vedo. Radi so jim tudi nagajali s kratko nagajivko v verzih, ki je – tako menijo nekateri – nastala najbrž ob pretepu fantov sosednih vasi:

Jeza, muža,
naz Labin,
papade sklenca,
ja vrže u Tmin.

Žabjicem, prebivalcem vasi Žabče, so nagajali „žabinski uek“, ker so glasno kričeče govorili. In Žadlaščani so jih oponašali:

Žabinski uek
prime žaba za rep,
je nese na tnala,
je adseče an mala,
je nese na klanc,
je adseče še n kanc.

Volarci so imeli še drugo ime: „Gučoni“, ker so takoj vsi planili na delo, čim je nekdo začel. Npr. če je nekdo začel s košnjo, so takoj začeli kositi še drugi, ali, če je nekdo že v zgodnji pomladi zoral njivo so takoj še drugi šli orat. Po volarsko bi rekli: „So vsi za njim zagučal“ (planili na delo).

Zatolminci so bili „gajstnari“, kar naj bi baje pomenilo, da so bili pridni in hkrati prevzetni.

Okoliškim vaščanom se je zdelo, da Tolminci govorijo preveč imenitno, zato so se jim posmehovali z vzdevkom „tminski ist“, ker so namesto „jest“ (=jaz), rekli „ist“. Volčani so jih dražili še s „tminsko culo“. Tolminci so jim vračali milo za drago:

Učanjška cula umrla je,
na štirih kaleh je nesejo,
še pes in mačka ne gre za njo.

Več kot krajevnih je bilo osebnih zabavljivk, zlasti takih, ki se nanašajo na krstna imena. Morda so nekatere znane tudi drugod. Npr.:

Tone malone,
je pasu kastrone,
kastrone je zgubil,
je mačka askubu.

Ali pa: Tingel, tongel, Peter, Pau,
s kajne skaču, bab pabrau,
u hiša teku, ga je speku,
u jezba šu, ga je paždru,
skuz akna skaču, se je ubu.

In še: Andrejc –
je šu te pa ni vejč,
je pršu na kanc,
je zletu u lanc.

Tudi fantje in dekleta so si izmišljevali prilične verze ter si med seboj nagajali. Npr.:

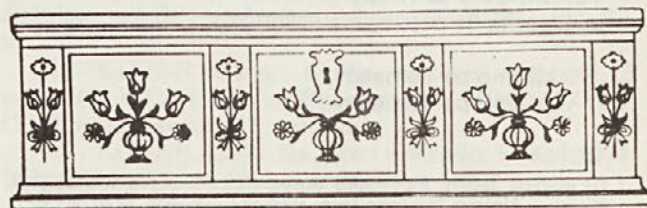
Tinca Marınca je pirhe pisala,
Juvančku jih je dala,
Juvančk je bil brdak,
jih je uvrngu u svinak.

Lepa je stara poljubinska šaljivka:

Ače plede žače,
mat arejše klat,
Javančk jih nejče paberat,
gre rajš u listje spat.

Kar naj bi pomenilo, da oče pleče žoke (=copate), mati klati orehe, Ivanček jih noče pobirati, rajši gre v listje spat.

Več teh drobnih pesmic so veselo ponavljali otroci za zabavo, še bolj pa so bile všeč malim, ki so jih dedje ali starši uječali na kolenih ter jim v ritmu ponavljali že znane, a vedno prijetne šaljive nagajivke.

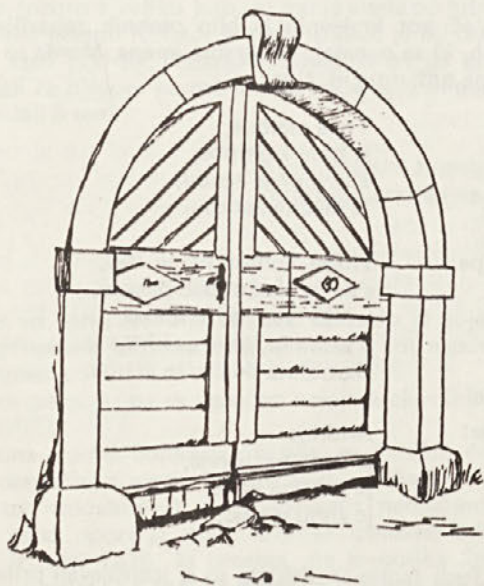

Poljubinjskim otrokom je bila priljubljena tale:

Tujca, mujca,
kod s' hodila?
Gar pa Krnu sem hadila,
žakelj moke sem uprasila.
En žakelj moke,
palca u roke,
žakelj na hrbt
palca čez rat.

Včasih so namreč palico podlagali pod vrečo na hrbtu,
da jih ni preveč težila.

Marija Rutar
(po pripovedovanju Pavle Leban iz
Poljubinja in Rajka Šavlija iz Tolmina)

Pri Matjaževih, Vrhpolje v Vipavski dolini
(Arhiv SEM)

OPONAŠANJE PETJA ZVONOV

1. V Kropi so imeli do prve svetovne vojne zvon, ki ga je bil podaril ljubljanski prošt Jožef Zupan. Zato so mu rekli proštov zvon. Na njem je bil napis, verz iz nabožne pesmi: Za Bogom častimo Marijo najbolj. Kamničani niso imeli tako imenitnega zvona, pa so se čutili zapostavljene in kadar je proštov zvon pel, so ga oponašali:

Proštov sem,
proštov sem,
dej me kej,
dej me kej!

Zvonove v Kamni gorici je pomagal kupiti politik Lovro Toman. Zato so Kroparji vračali Kamničanom zabavljico in govorili, da pojo njihovi zvonovi:

Mi smo pa Tomanov,
mi smo pa Tomanov . . .

Kadar je v Kropi zvonilo otrokom, so peli zvonovi:

Pet angelov,
pet cvajerjev,
u jamo z nim
pa hleb za nim!

Ali pa:

Bingale, bongale,
u jamco zvoni,
štiri nesêjo,
eden pa spi!

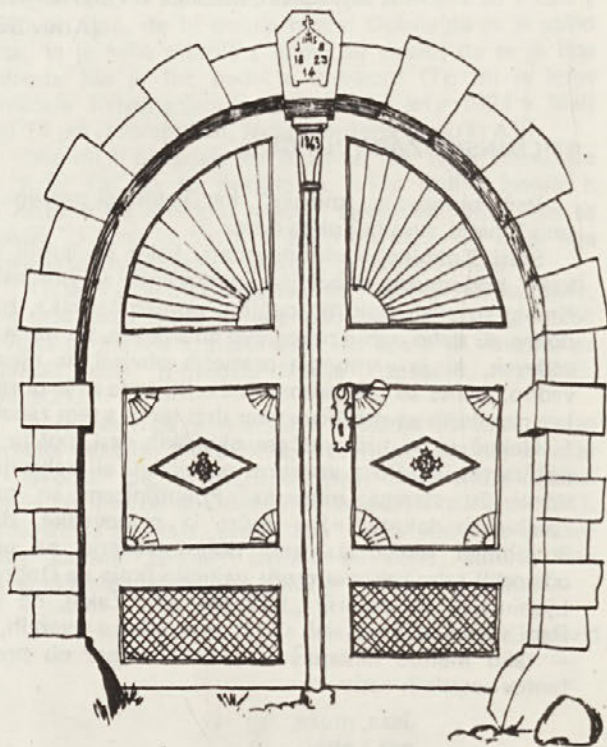
Joža Bertoncelj

2. V Hotavljah pri Gorenji vasi nad Škofjo Loko pojo zvonovi:

Čerba ubèv — mlek razlev,
čerba zbèv — mlek razlev!

Vlado Pogačnik

(Čerba ali čerfa je posoda (z livčkom) za mleko, na Krasu globokejša od latvice (Plet.) op.ur.)

Pri Polon'nih, Dolga Poljana v Vipavski dolini
(Arhiv SEM)